

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2013/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **VLIEDENDE GEDICHTEN.**
“WONEN IN DE VLOED”
VAN ALBERT BONTRIDDER

Erkenning valt dichters te beurt als ze jong zijn of als ze de vijftig gepasseerd zijn. In het eerste geval komt die van gelijkgezinden, in het tweede van jonge bewonderaars. Wie lang genoeg leeft om als een overlevende van een generatie beschouwd te worden, krijgt een bijzondere vorm van erkenning: zij wordt een soort verering die niet alleen de dichter geldt maar ook al wie of wat hij voor staat. Zo wordt Albert Bontridder (°1921) gefêteerd als een levende getuigenis van de *Tijd & Mens*-dichters, waartoe naast Claus en Boon ook Ben Cami en Marcel Wauters

behoorden. Een recente heruitgave van de poëzie uit de *Tijd en Mens*-periode versterkt de identificatie met het tijdschrift uit het begin van de jaren vijftig. Die aandacht dreigt echter af te leiden van de ware betekenis van zijn poëzie, die in de toekomst ligt, zoals zijn recentste bundel *Wonen in de vloed* (2012) opnieuw aantoont. Die betekenis blijkt des te meer op handen, omdat Bontridder tot nu toe niet zoals bijvoorbeeld Gerrit Kouwenaar, de grote overlevende van Vijftig, door een schare jonge dichters nagevolgd is, maar door de intellectuele beweeglijkheid van zijn werk wel een uitdaging vormt voor elke jonge dichter en nieuwe lezer.

Het thema van het wonen ontbrak niet in het vroegere dichterlijke werk van de architect Bontridder. Het is echter de eerste keer dat hij zo omstandig over de betekenis van zijn beroep en roeping nadenkt in dichterlijke vorm. In zijn essays werd het verband tussen architectuur en poëzie weliswaar al eerder gelegd en de bundel bouwt verder op de cyclus 'Wonen' uit zijn vorige bundel *De tuinen van Naxos* (2004). *Wonen in de vloed* bestaat echter volledig uit gedichten die ofwel reflecteren op de betekenis van de architectuur ofwel die reflectie ophangen aan een concreet bouwwerk uit de twintigste-eeuwse bouwgeschiedenis.

De gebouwen behoren bijna allemaal tot de functionalistische of formalistische richting of tot haar postmoderne tegenbeweging. De meeste zijn woningen van architecten zoals de Villa E 1027 van Eileen Gray, de Villa Tugendhat van Mies van der Rohe, het huis van Melnikov in Moskou, of "het dansend huis" van Frank O. Gehry, maar daarnaast krijgen ook Le Corbusiers Kapel van Ronchamp en het Guggenheim in Bilbao een gedicht. Een uitzondering zowel wat tijd als functie betreft, vormt de Mont Saint-Michel, waaraan het laatste gedicht gewijd is. Zoals poëzie over schilderijen lijken de gedichten die over een concreet bouwwerk gaan, deze gebouwen visueel tegenwoordig te stellen door middel van een beschrijving (*ekphrasis*), een constante allusie op het voorgestelde. Dit kan een probleem scheppen voor wie dat voorgestelde niet kent, of op reis – afgesneden van internet – geen afbeelding ervan kan zoeken. Zo iemand voelt zich even verveeld als wanneer hij in een vreemd land geen woordenboek bij de hand heeft om het gerecht op de menukaart thuis te brengen. In het beste geval

bestaan zulke beeldgedichten echter ook op zichzelf, bevatten ze genoeg *clues* om te fantaseren waarover ze gaan of vormen ze door hun thematiek en formulering een zelfstandig kunstwerk. In *Wonen in de vloed* nemen een aantal beeldgedichten een wat halfslachtige positie in tussen afhankelijkheid van een afbeelding en autonomie, doordat ze schetsjes bevatten, die – zo mogen we aannemen – door de dichter zelf (ter plekke? op grond van een foto?) werden vervaardigd. Zeldzaam zijn de gedichten die echt beschrijvend of anekdotisch zijn.

Een tweede soort gedichten in *Wonen in de vloed* biedt reflecties op wonen zonder dat die een concreet object als aanleiding hebben. Daar doet zich een ander mogelijk probleem voor. Uit de "Aanteekeningen" achteraan zou je kunnen afleiden dat je Gilles Deleuze en Georges Bataille gelezen moet hebben om deze gedichten te begrijpen. Ze verwijzen immers expliciet of impliciet naar het werk van deze filosofen. Maar opnieuw heeft het woord de kans om zichzelf te zijn, een denkwereld te scheppen die zonder het denkapparaat buiten het gedicht kan bestaan. Deze denkwereld verradt een toenemend belang van het mysterie, dat in de vorige bundel *De tuinen van Naxos*, door het niet ingevulde woordje "het" werd gesuggereerd, en dat in het eerste gedicht van *Wonen in de vloed* ingevuld wordt als "Het ondenkbare". Steeds weer probeert Bontridder het onzegbare helder te zeggen, het onzichtbare zichtbaar te maken, het afwezige aanwezig te maken. Dat is wat de architectuur doet, en ook wat het woord op zijn manier doet: onze onherbergzame want arbitraire wereld bewoonbaar maken. "Het wil zichtbaar maken/ de noodzaak van het bouwen/ om de ruimte bevrijden/ van toevallige eigenschappen,/ om het spel van de verschijningen/ te vervangen door de daadwerkelijkheid/ van glans en evidentie./van zijn voorbij het bestaan." Huizen domineren de ruimte (zie het laatste gedicht) en demonstreren de essentiële aanwezigheid van de mens, een wonen in het nu.

Ook al bevatten alle gedichten uit *Wonen in de vloed* heel weinig ik of mens, men mag niet vergeten dat gebouwen emanaties zijn van de mens en beschikbaar zijn voor hem. Het grote probleem voor zowel architect als dichter is echter dat de steen, net zoals het woord, vormen schept en daarmee afsluit, begrenst. Hij moet dus een vormtaal creëren die

open blijft, die de creativiteit (“denken en ontwerpen”) bewaart, niet definitief vastlegt, en vrijheid geeft aan de mens. Architectuur in die zin is zowel utopie als realisatie, het is een “tussenruimte” ontwerpen tussen binnen en buiten, hoog en laag, het gebouwde en het niets. Vandaar het grote belang in deze bundel van huizen die hangen, dansen, “zonder einde” zijn, kortom beweeglijk blijven. Om die beweeglijkheid gaat het Bontridder, om de kolk, de spiraal, de “losgebroken vloed”: “Dit is een losrukken uit de aardsheid,/ een overstijgen van daken en afgronden,/ een verbreken van bestaande orde,/ van het begripvolle gemeenbest,/ blinde en brutale doorbraak/ naar het onbekende,/ naar het hoogtepunt/ van de overwonnen/ wankelbaarheid.”

De bundel vertoont dus een consistente thematiek die het niet noodzakelijk maakt om de voorbeelden op te zoeken in architectuur- of filosofiehandboeken. Zowel de beeldgedichten als de denkgedichten verhelderen elkaar. Zoals nieuwe ramen belichten ze het inwendige van de dichtbundel. Alleen kun je stellen dat sommige gedichten interessanter worden wanneer je de gedachtewereld waaraan ze schatplichtig zijn, kunt reconstrueren. Andere gedichten worden concreter wanneer je hun voorbeeld kent.

Maar hoe taxeren we de gedichten in *Wonen in de vloed* dan objectief als poëzie, als ze steeds in zekere mate afhankelijk zijn van de kennis of het onderzoekwerk van de lezer? Eerst en vooral geldt natuurlijk voor om het even welke tekst dat die afhankelijk is van de inspanning van een lezer om tot gedicht te worden. In *Wonen in de vloed* wordt vervolgens de hoge abstractiegraad van de bundel gecompenseerd door de trefzekere verwoording, een beeldende manier van essayeren, een welluidende welsprekendheid. De problematiek is in beelden geklonken die niet gericht zijn op originaliteit, maar door hun intelligente combinatie compactheid en materialiteit verlenen aan het gedicht. Onder meer de vraagvorm en de paradox houden deze gedichten open. Bontridders taal bezit een zekere onwrikbaarheid door de nominale constructies en ellipsen, maar is tegelijk “soepel en sierlijk”. Prachtige voorbeelden daarvan zijn de gedichten ‘Het huis zonder einde’, ‘Wonen geboden’, ‘Stervend als elk huis’ en ‘Doorbraak’.

Wonen in de vloed is ondanks zijn abstractie geen zwevende dichtbundel maar wonderlijk scherp geformuleerde essayistische poëzie, een verkenning van de mogelijkheden van taal en denken, bouwen en ontwerpen. Bontridder blijkt daarin ondanks zijn leeftijd een van de meest beweeglijke en geavanceerde dichters in ons taalgebied. Hij lijkt voorbestemd om de dichter te worden voor de jongere generaties die de onvermijdelijke problematiek van hoe we ons moeten vestigen in deze tijd, vasthaken aan een beredeneerde en toch intuïtief ontstane vorm.

HANS VANDEVOORDE

Naakt als glas. De Tijd en Mens-poëzie van Albert Bontridder, bezorgd door Yves T'Sjoen, Els van Damme, Liesbeth van Melle, ASP, Brussel, 2013, 208 p.

ALBERT BONTRIDDER, *Wonen in de vloed*, Poëziecentrum, Gent, 2012, 62 p.